

Watervogels in Fryslân

provinciale nieuwsbrief maandelijkse tellingen
ganzen + zwanen, watervogels & slaapplaatsen
seizoen 2017/2018
nr 5. Januari 2018

Beste tellers,

3 januari 2018

Allereerst wens ik jullie een 'noflik en sûn' 2018, met vanzelfsprekend prachtige vogeltellingen in alle jaargetijden. Volop te doen in 2018, met de integrale broedvogelinventarisatie van het Waddengebied op het programma, het 'Jaar van de Huiszwaluw' en alle reguliere, lopende tellingen. In deze nieuwsbrief een terugblik op de ganzen- en zwanentelling en de watervogeltellingen in december. We mochten van geluk spreken, want het telweekend in het binnenland was qua weersomstandigheden zo'n beetje het beste weekend dat we sinds lange tijd hadden. Geen waterkoude wind, geen bakken regen, maar rustig en zonnig weer. Voor de tellers langs de Waddenkust kenmerkte het weekend erna zich met grijs kerstweer, maar ook toen was het prima te doen.

Toendrarietganzen op een maïsakker nabij het Fochteloërveen, januari 2014 (foto: Dirk Hiemstra)

Midwintertelling!

Velen van jullie zullen al wel benaderd zijn door de kersverse Midwintercoördinator Sjouke Scholten, dus vermoedelijk staan jullie allen in de startblokken om naast de ganzen en zwanen ook alle andere watervogels te tellen. Ik ben benieuwd of het lange gras (bij gebrek aan winterbegrazing door ganzen groeit het turbogras bijna tot *ins blaue hinein*) effecten zal hebben op de aantallen van bijv. Goudplevier, Kievit en Stormmeeuw. En hoe doen de muizeneters het, nu de muizen het in de kletsnatte weilanden niet makkelijk hebben. Zet 'm op met de Midwintertelling! En voor vragen/informatie over de telling: Sjouke Scholten (sjouke.scholten@sovon.nl).

Zwanen en ganzen in Fryslân in december

Het valt menigeen al langere tijd op: er zijn beduidend minder ganzen in Fryslân. Als we alleen kijken naar Kleine Rietgans, Kolgans en Brandgans dan hadden we in oktober zo'n 175.000 en in november en december bijna 125.000 individuen minder dan gemiddeld over de afgelopen 15 seizoenen. Tabel 1 spreekt wat dat betreft boekdelen. Zo'n 9000 Kleine Rietganzen, 60.000 Kolangen en dik 50.000 Brandganzen minder dan gemiddeld over de 15 voorgaande decembertellingen. Vorig jaar telden we in december 232.000 *Blesgoozen*, nu 'slechts' een kleine 155.000. En vorig jaar december telden we dik 369.000 *Paugoozen* op het Friese vasteland, nu waren het er

een kleine 222.000... Laten we maar hopen dat het geen trend wordt met noordelijker/oostelijker overwinteren, want dan wordt het óók in de winter een stille boel in het Friese boerenland.

Een opvallende uitzondering in december is echter wel de Toendrarietgans. Daarvan werden er twee keer zoveel geteld dan gemiddeld in december. De grote aantallen *Winken* bevonden zich zoals gebruikelijk in de Zuidoosthoek, in de omgeving Fochteloo en Ravenswoud, waar een dikke 14.000 zaten. In diezelfde Zuidoosthoek zitten ook al bijna de hele herfst enkele tientallen tot honderden Kleine Rietgansen. Nou vertonen die sowieso wat 'nuver' gedrag met dat overwinteren in Denemarken en dat ze dit jaar alle op de maïsstoppels doken, maar het lange verblijf in Zuidoost-Fryslân, en de aantallen waarin, is opmerkelijk. Herman Feenstra schreef er nog een fraai stuk over op zijn site:

http://www.hetfochteloerveen.nl/actueel_vvlg.asp?ld=1514586119 Ook bij St. Nyk doken er nog weer een dikke 300 op met de decembertelling, een plek waar ze ook al een dikke maand rondscharrelen. Des te interessanter natuurlijk wat de Midwintertelling ons aan ganzen gaat opleveren.

Tabel 1. Voorlopige aantallen zwanen en ganzen op het Friese vasteland in december 2017 in vergelijking met het 15-jarige decembergemiddelde.

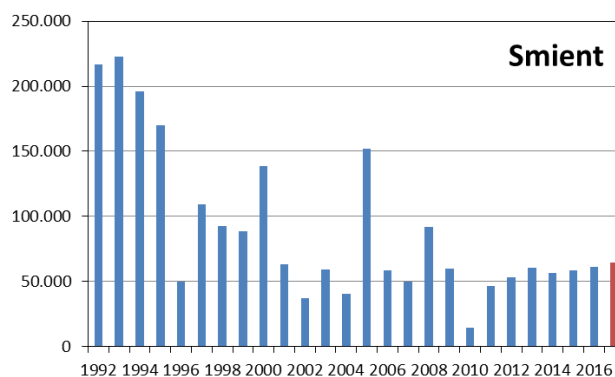
	gem. dec.	dec. 2017
Knobbelzwaan	3.300	3.530
Kleine Zwaan	870	144
Wilde Zwaan	175	15
Toendrarietgans	8.600	17.391
Kleine Rietgans	16.375	7.332
Kolgans	214.100	154.227
Grauwe Gans	16.200	34.153
Grote Canadees	265	690
Brandgans	274.700	221.921
Rotgans	870	1.125
Nijlgans	650	439

Smientenconcentraties

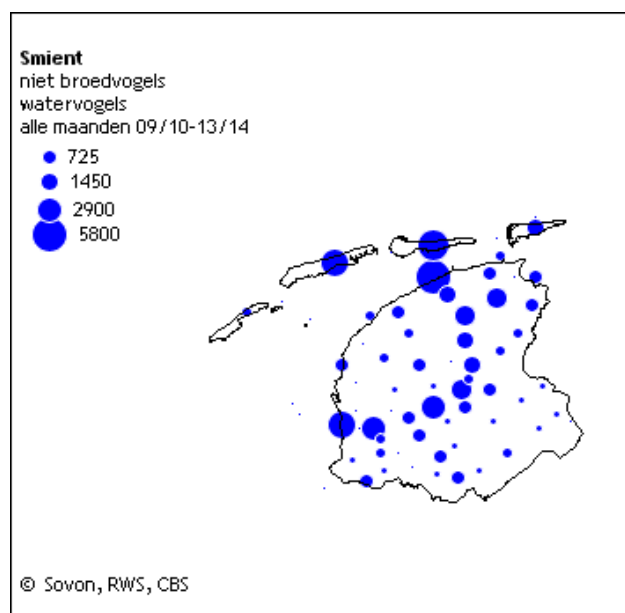
Sinds begin jaren '90 neemt de Smient af in Fryslân (figuur 1). Waar de aantallen destijds rond de 200.000 lagen, ligt het de laatste jaren rond de 60.000 individuen. De recente daling staat waarschijnlijk in verband met een verschuiving van de winterverspreiding binnen Noordwest-Europa. Door gemiddeld zachtere winters blijft een deel van de vogels noordelijker overwinteren. Ook een veranderd jachtbeleid in Denemarken (instellen van rustzones in meren/fjorden) en een slechte reproductie spelen een rol van betekenis.

Nu is de Friese Waddenkust doorgaans de plek met veruit de meeste *Smjunt*en in Fryslân (figuur 2). Daar zaten er in oktober jl. 14.768 en in november jl. 17.027 Smienten. Toch zijn er ook andere plekken waar het soms 'fluit' van de Smienten. In november bijvoorbeeld zaten er in het Sneekermeergebied 19.575 en in de Alde Feanen e.o. 10.225. Of wat te

zeggen van 24.970 Smienten op de Oudegaasterbrekken en Blauwhuister Poelen in december of alleen al 9400 op het afgesloten meertje Botmar (bij Goëngahuizen) in diezelfde maand. Al met al zorgen die aantallen ervoor dat het voorlopige decembertotaal het hoogste decemбераantal is sinds 2009, terwijl het nog niet volledig is (o.a. Leijen, Bergumermeer en Lauwermeer ontbreken nog).

Figuur 1. Aantallen Smienten op het Friese vasteland tijdens watervogeltellingen in december 1992-2017. De laatste telling is iets anders weergegeven, omdat dit nog een voorlopig aantal is (niet compleet).

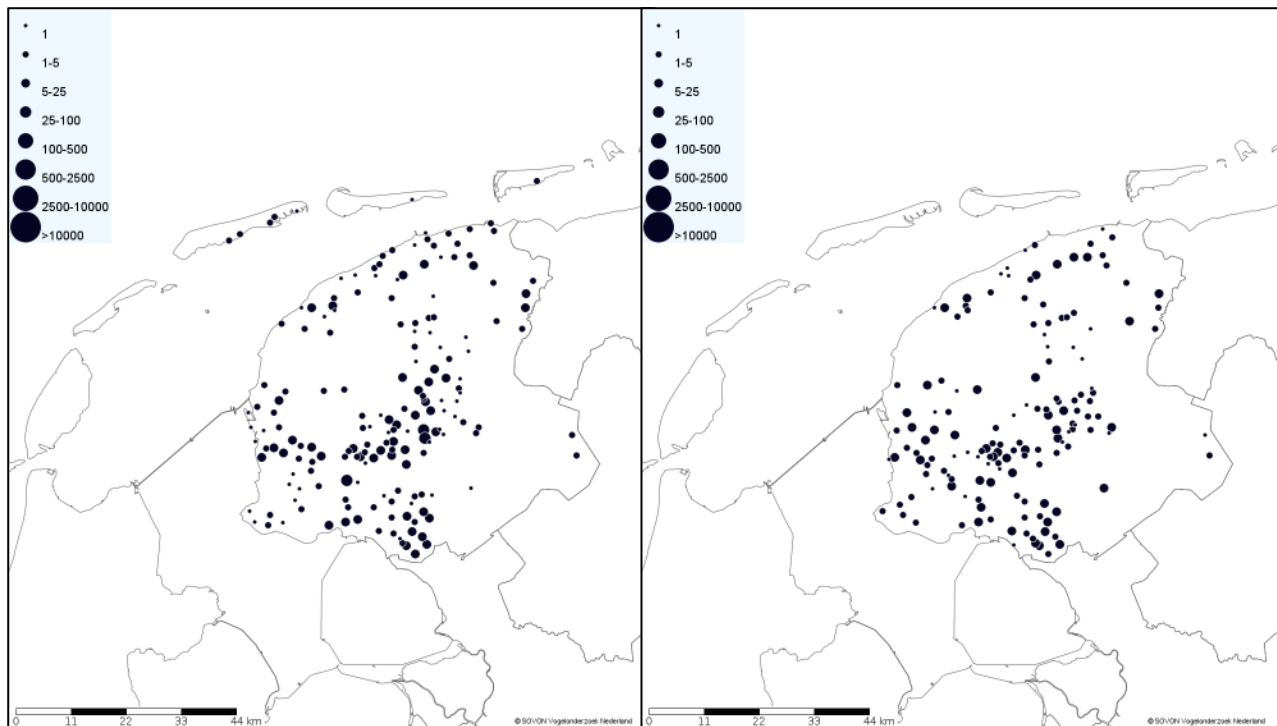
Figuur 2. Verspreiding van de Smient in Fryslân op basis van watervogeltellingen in de seizoenen 2009/10-2013/14.

Nijsgijrrige soorten

Tabel 2 geeft het overzichtje van *nijsgijrrige* soorten, exclusief Grote Zilverreiger, waarvan de verspreiding staat weergegeven in figuur 3. In november telden we overdag nog 826 Grote Zilverreigers, met de grootste aantallen in en rond De Deelen (79), Alde Feanen (73) en Koevordermeer (50). In december lag het aantal lager en komt het voorlopig op 704. In en rond de Rottige Meente werden de meeste geteld (49) en ook in de polders rond Broek en Oppenhuizen/Uitwellingerga scharrelden aardig wat rond (40). Van de andere soorten was de Kleine Canadese Gans iets talrijker dankzij een mooi groepje in het telgebied 'Sudermarpolder-Reaklif'. Vreemde

gewaarwording was het mannetje Carolinaeend op het Slotermeer die onophoudelijk in het kielzog van een vrouw Wilde Eend zwom, en die leek daar niet heel erg van gediend te zijn...

Tel ze!
Romke Kleefstra

Figuur 3. Verspreiding van de Grote Zilverreiger tijdens de Sovon-tellingen in november (links) en december (rechts) 2017. Let op: in november werden ook alle Waddeneilanden geteld, in december niet.

Tabel 2. 'Nijsgijrrige soorten' op het Friese vasteland tijdens de telling in december 2017.

Soort	N	Naam gebied(en)	Waarnemer(s)
Roerdomp	1	Wide Mar	Sieds Boersma
Roerdomp	1	Kraanlannen	Sip Veenstra
Roerdomp	1	Ringwiel, Het Hop	Sipko Sikkes
Roerdomp	2	Petgaten Akmarijp	Gerben & Duco Veenstra
Kleine Zilverreiger	1	Paesemerlannen	Meinte Engelmoer
Zwarte Zwaan	1	Polder Pingjum	Jan Visser
Zwarte Zwaan	1	Schraard-Exmorra	Jelle Postma
Indische Gans	1	Deelenput	Romke Kleefstra
Sneeuwvangans	1	Lege Wei, Nij Beets	Jan de Boer
Kleine Canadees	1	Parrega-Ferwoude-Workum	Jan Kramer
Kleine Canadees	14	Sudermarpolder-Reaklif	Sipko Sikkes
Roodhalsgans	1	oost van Nijhuizum	Jan Kramer
Casarca	1	Schoterzjil-Scherpezeel	Theo Meijer
Carolinaeend	1	Slotermeer	Romke Kleefstra

Romke Kleefstra, Natuurmuseum Fryslân, Schoenmakersperk 2, 8911 EM Leeuwarden
tel.: 06-10646640, e-mail: romke.kleefstra@sovon.nl

Jan Kramer, Rixtwei 339, 8915 JC Leeuwarden
tel.: 058-2121648, e-mail: j.r.kramer@hetnet.nl

Beste tellers,

27 december 2017

Allereerst sluit ik me graag aan bij de goede wensen van Romke. Ook van mijn kant iedereen een gelukkig en een zo gezond mogelijk nieuw jaar toegewenst! Met als het even kan succesvolle en plezierige tellingen. Net als in afgelopen oktober en november het geval was, waren de aantallen ganzen in mijn telgebieden in december ook weer fors lager dan het gemiddelde van dezelfde maand in de laatste tien jaar. Er kwam amper tweederde van dat aantal op papier. Daar kwam nog eens bij dat de verstoring op de teldag groot was door jagers in het land (zie foto). Gelukkig hadden mijn medetellers en ik als bonussen bij de telling: prachtige regenbogen, meer dan honderd Kleine Zwanen, een Roodhalsgans en een schitterend poserende Torenvalk op de top van een uiterst dunne tak. Over deze laatste soort die sinds kort op de Rode Lijst staat, vind je hierna een item met een oproep.

Ganzenjager bij Ferwoude tijdens de ganzen- en zwanentelling op 16 december 2017 (foto: Jan Kramer).

Extra Soorten

Net als bij de ganzen, was ook het totaal aantal waargenomen Extra Soorten bij de telling in december lager dan het maandgemiddelde van december. Helaas is het op dit moment (27 december) niet mogelijk om het gebruikelijke overzicht van waargenomen Extra Soorten met de namen van de tellers en de telgebieden uit de Sovon database te halen. Dat overzicht houden jullie van me tegoed. Wel is een terugblik mogelijk op de totalen van het in december getelde 'kleinere grut' en 'het grotere spul' van de Extra Soorten.

Het 'kleinere grut' van de Extra Soorten

Bij de watervogeltellingen in de afgelopen maand zijn de voor december gebruikelijke aantallen Grote Gele Kwikstaarten, IJsgorzen en IJsvogels waargenomen. Bij de drie andere soorten van het 'kleinere grut' was sprake van veel lagere aantallen dan bij de langjarige decembergemiddelden. Bij de Fraters stopte de teller bij 45, het op één na laagste aantal sinds 2003. Het decembergemiddelde voor deze soort is 351 exemplaren. Het aantal van 32 ingeboekte

Sneeuwgorzen (decembergemiddelde:124) was ook maar net hoger dan de tot nu toe laagste decemбераantallen van 2009, 2011 en 2015. De 'score' van 26 waargenomen Strandleeuweriken ligt ook ver onder het decembergemiddelde van 212 exemplaren voor deze soort en is het op één na laagste maandtotaal (in 2011) sinds 2003. De Fraters, Sneeuwgorzen en Strandleeuweriken staan niet voor niks op de Rode Lijst van doortrekkers en overwinteraars!

Het 'grotere spul' van de Extra Soorten

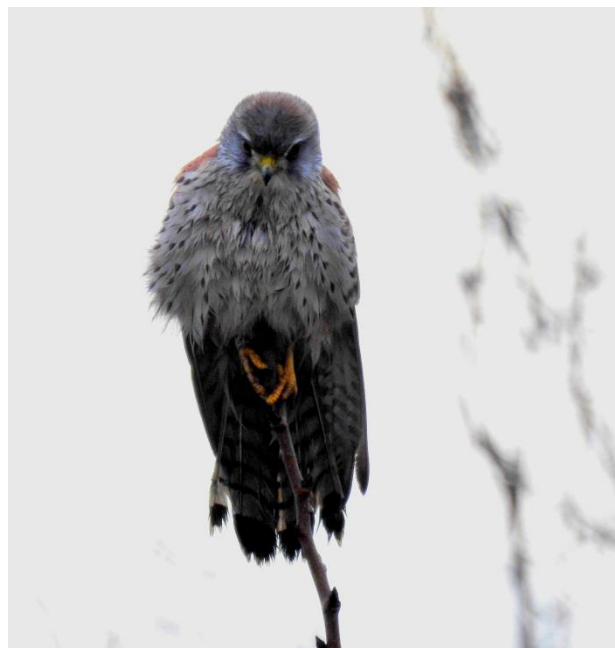
Bij deze soorten vallen de lage aantallen van Blauwe Kiekendieven en Slechtvalken op. Het totaal van 16 'blauwe kiekken' is nog niet de helft van het langjarige decembergemiddelde (33). In november jl. was ook al sprake van een erg laag aantal waargenomen Blauwe Kiekendieven. De Blauwe Kiekendief staat als 'gevoelig' op de Rode Lijst, zowel bij de broedvogels als bij de doortrekkers en overwinteraars. Het aantal van 15 genoteerde Slechtvalken in de afgelopen maand is ruim een derde lager dan het decembergemiddelde (24) en is het op één na laagste

totaal sinds 2003. De aantallen van de overige 'grotere' Extra Soorten lagen afgelopen december rond de gebruikelijke decemбераantallen.

Torenvalk

"Nog even en de Torenvalk komt op de Rode Lijst. Wie had 15 jaar geleden, ten tijde van de vorige broedvogelatlas, gedacht dat het zo hard zou gaan met de Torenvalk?" Deze verzuchting stond in oktober 2013 in de Nieuwsrubriek van de Sovon-website Zie <https://www.sovon.nl/nl/actueel/nieuws/torenvalk-en-ransuil-maken-een-vrije-val> Inmiddels is het dus zo ver: het 'wikeltsje' staat op de Rode Lijst 2017, in de categorie 'kwetsbaar'. De trendgrafieken van NEM en Sovon laten zien dat de dramatische teruggang ook voor de Torenvalk als broedvogel in Fryslân geldt (figuur 4). De niet-broedvogeltrend daalt minder sterk, maar wel gestaag.

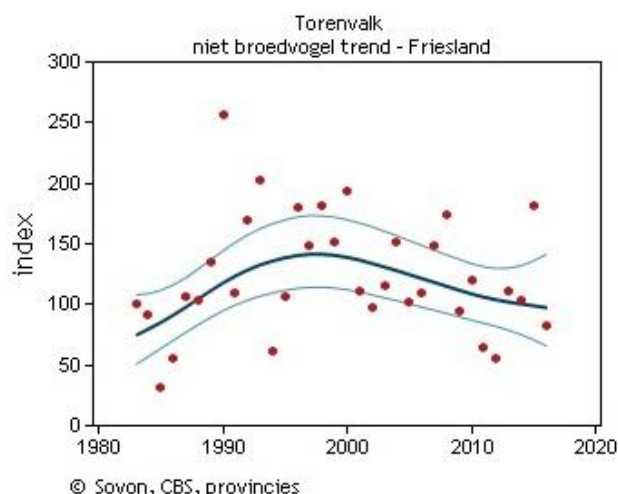
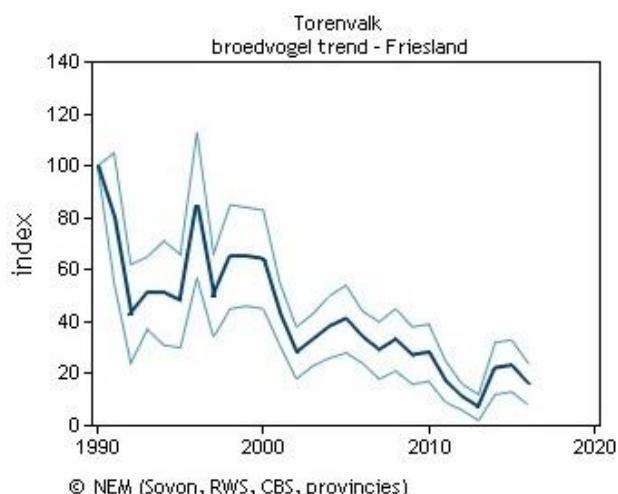
OPROEP: Om in Fryslân nog meer zicht te krijgen op de aantalsontwikkeling bij de Torenvalk, willen we al onze tellers vragen om vanaf januari 2018 bij alle maandelijkse watervogel- en ganzen en zwanentellingen, inclusief de Midwintertelling de waargenomen Torenvalken in te boeken. Dat kan naar eigen keuze per stip of als een totaal per telgebied. Het zou erg mooi zijn als je daarbij dan via de "Meer details?" optie in het invoermenu ook de rubriekjes 'Leeftijd' 'Geslacht' en 'Habitat' benut. Overigens voeren enkele tellers al geregeld hun waargenomen Torenvalken in. Zo werden in december jl. voor 22 telgebieden in totaal 32 Torenvalken ingevoerd. Vanaf volgende maand kun je via deze nieuwsbrief regelmatig terugkoppeling verwachten over de getelde aantallen van de *Reade Wikel yn Fryslân*.

Mannetje Torenvalk, Alde Dyk bij Workum, 18 december 2017 (foto Eus de Groot).

Zie voor informatie over herkenning, leefwijze, wet- en regelgeving en verspreiding en aantal van de Torenvalk: <https://www.vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids/vogel/?vogel=226>

Freonlike groetnis en succes toegewenst
bij de eerste telling in het nieuwe jaar,
Jan Kramer

Figuur 4. Trend van de Torenvalk in Fryslân als broedvogel (links) en buiten de broedtijd (rechts, gebaseerd op de PTT-tellingen).

Tabel 3. Extra Soorten tijdens de Sovon-tellingen in december 2003-2017 in vergelijking tot het gemiddelde in december 2003-2015.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	gem. 03-15
Blauwe Kiekendief	23	25	44	21	22	52	28	34	33	47	26	31	49	15	16	33
Bruine Kiekendief	4	2	2	0	0	0	1	0	1	1	0	2	0	1	0	1
Frater	383	123	30	354	891	382	420	357	455	339	92	517	224	0	45	351
Grote Gele Kwik	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0
IJsgors	4	0	0	3	2	3	1	2	1	2	12	0	1	0	4	2
IJsvogel	1	2	3	1	4	17	6	0	0	0	0	5	11	10	9	4
Ruigpootbuizerd	1	9	3	4	5	3	1	7	18	11	10	6	6	3	4	6
Slechtvalk	16	18	25	29	25	28	21	12	20	20	26	36	32	16	15	24
Smelleken	4	6	3	4	6	4	2	4	2	7	0	5	2	1	1	4
Sneeuwgorst	428	341	118	76	93	115	23	41	25	43	173	135	0	8	32	124
Strandleeuwerik	346	318	167	106	226	80	908	257	3	47	107	147	41	0	26	212
Velduil	2	3	0	0	2	1	3	3	1	0	5	5	0	0	0	2
Visarend	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zeearend	0	2	1	0	1	0	0	0	2	1	0	0	2	1	1	1
totaal	1212	851	397	598	1277	685	1415	718	561	518	451	889	368	56	154	765

N.B.: In verband met vogelgriep zijn in december 2016 veel gebieden niet of slechts gedeeltelijk geteld

Ganzen boven Van Oordt's Mersken, 17 december 2017 (foto: Romke Kleefstra)